

Bij een workshop kunst voor ouderen mogen de deelnemers ook zelf aan de slag. 'We gaan krassen. Zonder erbij na te denken.'

KUNST • EYMEKE VERHOEVEN BEELD RUFUS DE VRIES

Buiten de lijntjes kleuren met

'Wat is het eerste dat in u opkomt als u aan Vincent van Gogh denkt?', vraagt workshopdocente Henny Schueler aan de negen aanwezige senioren. Het Van Gogh Museum heeft een programma ontwikkeld dat het welzijn van ouderen moet vergroten door middel van kunst.

'Het oor!', roept iemand in antwoord op de openingsvraag. 'Ja, dat was dramatisch hè?', reageert Henny Schueler knikkend. 'De aardapelesters!', zegt een ander en wijst triomfantelijk naar een replica achter de docente. Ouderen kunnen zich beter voelen wanneer ze kunst beleven en beoefenen, zo blijkt uit een recent gepubliceerd onderzoek van het Van Gogh Museum in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam (UvA). Het museum geeft jaarlijks zo'n 25 workshops met als doelgroep 70-plussers. Voor de kleinschalige studie is gebruikgemaakt van het gezondheidsmodel van Huber, waarin gezondheid wordt gedefinieerd als 'het vermogen zich aan te passen en een eigen regie te voeren, in het licht van de fysieke, emotionele en sociale uitdagingen van het leven'.

De niet meer zo jeugdige leerlingen van vandaag zijn bijeengekomen in Nieuw Vredenburg, een woonzorgcentrum van zorginstelling Cordaan in Amsterdam. In deze kleurrijke hobbyruimte is een groot deel van de aanwezigen wel vaker te vinden: de bewoners voor dagbesteding, de omwonenden uit de wijk De

'Zwaar weer!'
'Wulps.' 'Chaos.'
'Een zonnebloem.'

Baarsjes voor hun wekelijkse schilderles. Toch is de samenkomst van vandaag bijzonder. Het Van Gogh Museum op bezoek krijgen, dat lijkt de omgekeerde wereld. Aandachtig luisteren de cursisten naar Schueler, zelf kunstenaar met didactische bevoegdheid, die expressief vertelt over de levensgeschiedenis en werkwijze van een van Nederlands meest bekende kunstschilders. Ze houdt een grote map met prenten in haar armen, wijst op de afbeeldingen erin, laat hem rondgaan, vraagt om reactie.

meer dan bingo

Achter het raam schijnt de zon nu eens wel en dan weer eens niet, maar hier binnen is het – verzorgingstehuizen eigen – behaaglijk warm. Op de houten werktafels staan papieren bekerjes met koffie en thee te dampen. 'Die koffie is belangrijk', glimlacht Marthe de Vet, hoofd Educatie & Interpretatie van het Van Gogh Museum en initiatiefnemer van 'Kunst maakt de mens: Ouderen ontmoeten Van Gogh': 'De workshop moet een leuk uitstapje zijn, geen verplichte activiteit.' In het draaiboek voor vanmiddag staan twaalf deelnemers genoteerd, maar zo eenvoudig laat alles in dit project zich niet vastleggen. Twee ouderen met dementie zijn op hun kamer gebleven, een derde besluit zich net voor aanvang van de workshop ook terug te trekken. 'Ach meneer,' zegt Schueler te-

Henny Schueler (links) geeft aanwijzingen aan het echtpaar Hafkamp tijdens de workshop 'Kunst maakt de mens: Ouderen ontmoeten Van Gogh'.

gen hem, 'ik zou het wel erg gezellig vinden als u bleef.' Meneer beaamt dat hij van schilderijen houdt: 'Maar ik heb het hier nu wel gezien.' Geduldig begeleidt activiteitscoördinator Klaartje Gisolf de man terug naar zijn afdeling. 'Zulke dingen gebeuren regelmatig', vertelt De Vet: 'Het project richt zich niet primair op mensen met dementie, maar we laten de zorginstellingen met wie we samenwerken zelf inschatten welke deelnemers de workshop waarderen. Zij kennen de ouderen het beste.' Hoewel de hobbyruimte van Nieuw Vredenburg al goed gevuld is, met flessen verf, een schildersezal, groepsfoto's en canvasdoeken,

heeft het Van Gogh Museum daar vandaag nog het een en ander aan toegevoegd. Twee mants-hoge banners trekken de aandacht: de een met een uitsnede van de bekende zonnebloemen van de kunstschilder, de ander met zijn amandelbloesem tegen een hemelsblauwe lucht. Vooral die laatste vinden de aanwezigen geweldig. 'Die zou ik thuis wel aan de muur willen hebben!', dagdroomt Loes de Graaf (68). Haar buurvrouw reageert met een gemakkelijker te realiseren optie: 'In het museum hebben ze er mooie kaarten van.' Henny Schueler bemerkt hun enthousiasme en strooit gul met extra informatie: 'Dit was het hielingswerk

van de familie van Vincent; hij maakte het voor zijn neefje dat naar hem vernoemd is.' De Vet kijkt tevreden toe: 'Henny is hier goed in. Het is echt maatwerk van de docent om in te spelen op het niveau, de interesses en de behoeften van de groep.' En ook binnen de groep zijn er vanmiddag verschillen: de ene deelnemer heeft beduidend meer voorkennis dan de andere. 'Hoe noemen we deze schilderstijl?', vraagt Schueler. 'Pointillisme!', weet Rob Hafkamp (79) – in zijn werkzame leven was hij grafisch ontwerper – al is het voor hem even zoeken naar de juiste uitspraak van de kunstterm.

Vincent van Gogh

In 2014 gaf het Van Gogh Museum de eerste workshop binnen dit project. Inmiddels hebben vijf andere musea die een connectie hebben met Vincent van Gogh zich aangesloten. Volgens voorzitter De Vet kan kunst een nieuwe dimensie geven aan het leven van senioren – een groep die door de toenemende vergrijzing steeds groter wordt: 'Ouderen vormen ongeveer een kwart van de samenleving, in de toekomst zal dat zelfs een derde zijn. Ouderen worden zo vaak klein gehouden, terwijl er veel potentie in die leeftijdsgroep zit. Als je hun altijd alleen maar een bingokaart in de handen duwt ...' Ze vult snel aan: 'Begrijp me niet ver-

keerd: dat kan voor veel mensen ook een mooie activiteit zijn, maar we kunnen hun zoveel meer bieden dan dat.' En dus neemt haar organisatie daarin het voortouw: 'We zijn een beetje een atypisch museum. We hebben namelijk niet alleen een collectie, maar ook de missie om het gedachtegoed van Van Gogh door te geven. Veel ouderen staan daarvoor open: ze willen ontzettend graag leren, kregen vroeger op school geen cultureles en hadden geen tijd om hun talenten te ontwikkelen. Dankzij deze workshop worden zelfontplooiing en sociaal verkeer gestimuleerd. We zien dat door het nieuwe zorgstelsel veel mensen lan-

OUDEREN ONTMOETEN VAN GOGH

De ontwikkeling van het activiteitenprogramma 'Kunst maakt de mens: Ouderen ontmoeten Van Gogh' begon in 2014 met een initiatief van het Van Gogh Museum. Met partners uit de zorg, zoals De Zon- en bloem, Vier het Leven en Cordaan, beoogt het project met name kwetsbare 70-plussers te bereiken. De basisworkshop is, op vraag van diverse deelnemers, uitgebreid tot een leerlijn met twee verdiepende workshops en een museumbezoek. Inmiddels doen ook het Kröller-Müller Museum, Vincentre, het Van Gogh Huis en het Drents Museum mee. Uit een kleinschalig onderzoek van

het Van Gogh Museum in samenwerking met de UvA blijkt dat deelname aan de workshops een positieve invloed heeft op de ouderen. De vragenlijsten onder 239 deelnemers (van 42 tot 103 jaar oud) en 34 interviews laten zien dat de workshops ouderen lichamelijk activeren, mentaal prikkelen, bijdragen aan de ervaren kwaliteit van leven, sociaal-maatschappelijk verbinding brengen en tevredenheid scheppen over de verrichte activiteit. Meer dan de helft (56 procent) van de deelnemers is volgens het onderzoek nog niet eerder actief met kunst of cultuur in aanraking geweest.

ger thuis blijven wonen. Partners vallen vaak weg. Dan ligt eenzaamheid op de loer. We willen voorkomen dat mensen uitsluitend nog om medische redenen het huis uit komen, we willen hun zingeving bieden.'

Schueler op. 'Dat scheelt weer een pilletje vanavond!', grapt een van de deelnemers.

wulps in houtskool

De gemiddelde leerkracht kan waarschijnlijk alleen maar dromen van een klas die zo aandachtig meedoet als het gehoor van Henny Schueler. De bejaarden knikken instemmend terwijl de workshopdocente hen door het leven van Vincent van Gogh meeneemt. Soms vullen ze haar enthousiast aan met hun eigen kennis en ervaringen. 'Nou, precies! Met elkaar vertellen we het verhaal', reageert Schueler. Na de bondige theoretische vol interactie, deelt ze tekenpapier en houtskool uit. 'We gaan krassen. Zonder erbij na te denken, net zoals u uw handtekening zet.'

Zo makkelijk gaat dat niet volgens deelnemster Sary Leeman (79): 'Nou, daar moet ik soms toch wel bij nadenken.' Schueler lacht: 'Onder welk document u uw handtekening zet? Laat ik het dan zo zeggen: krassen is zo vanzelfsprekend als uw handschrift.' Een vrouw in rolstoel wordt door haar begeleidende dochter dichterbij een bureau gerold.

Een enkeling ziet het nut van deze lichtvaardige opdracht niet helemaal in, maar al snel is de ruimte gevuld met het geluid van houtskoolkrijtjes over voordien wit papier. Hier beweegt het zwart zich in golvende lijnen, daar in hoekige haken. Na een paar minuten haalt Henny Schueler de creaties op. Ze houdt de krastekeningen een voor een omhoog en vraagt welke associaties er naar boven komen. 'Zwaar weer!' 'Wulps.' 'Chaos.' 'Een zonnebloem.' De workshopdocente geeft af en toe een bemoedigende knipoog, schrijft de trefwoorden op de achterzijde van de blaadjes en deelt ze vervolgens weer uit: iedereen krijgt een willekeurige tekening van iemand anders. Het is de bedoeling dat er aanvullende zinsneden bij geschreven worden.

Marthe de Vet fluistert: 'Dat krassen doen we om de angst voor het materiaal weg te nemen. Nu wordt het kijken gestimuleerd. En dit is ook bevorderend voor het onderlinge contact.' De tekeningen worden opnieuw opgehaald en aan een waslijn gehangen. Opeens zijn het abstracte kunstwerken. Schueler vraagt de deelnemers: 'Enig idee waarom we dit zo doen? We proberen de verbinding te leggen met Van Gogh. Je hoeft niet zo strak in het keurslijf. Je mag buiten de lijntjes kleuren. Vincent maakte ook veel tekeningen en schetsen.' Er wordt volop gepraat, gecomplimenteerd en gelachen. 'U bent lekker losgekomen', merkt

messcherpe glimlichtjes

De slotopdracht is het maken van een heuse Van Gogh in pastelkrijt. 'Een materiaal waarmee Vincent ook werkte. Dat geldt overigens net zo goed voor de houtskool die we zojuist gebruikten.' Uit een blauw karretje, gebouwd op een rollator ('het rijdende atelier') komen allerlei attributen die de kunstschilder zelf ooit vastlegde. Vanzelfsprekend een paar levensgrote zonnebloemen, maar ook een glazen fles en een rode krab. 'Elk attribuut roept weer andere persoonlijke associaties op. Die krab die daar ligt, deed een Surinaamse deelnemer sterk denken aan het krabben vangen in zijn jeugd.'

'Ik wil er glimlichtjes in zetten, maar er is geen wit krijtje.'

En een Marokkaanse vrouw zag in een Frans landschap haar geboorteland', vertelt Marthe de Vet: 'Die herkenning van mediterrane landschappen zien we vaker bij allochtone bejaarden. We bieden daarom nu ook een verdiepende workshop landschappen aan.'

Schueler loopt rustig rond, geeft hier en daar een suggestie, pakt een tekening op en houdt hem even op afstand voor de maker. 'Kijk,' wijst ze, 'als u hier de schaduw wat meer aanzet, springt de vrucht er nog meer uit.' Tevreden merkt Ali Hafkamp (78) op: 'Dit is toch veel leuker dan thuis zitten. We hebben tegen de kat gezegd: we komen zo weer terug.' 'Nog een paar minuten ...', waarschuwt Schueler. Anna Combee (73) vraagt om hulp: 'Ik wil er glimlichtjes in zetten, maar er is geen wit krijtje.' Een tafeltje verderop wordt er behulpzaam meegezocht naar het gewenste materiaal. Dan worden de kunstwerken opgehaald en ingelijst met een kartonnen passe-partout. 'Eerst afrekenen!', roept Loes de Graaf (68) olijk bij het inleveren. Als de tekeningen aan de waslijnen hangen, volgt een bespreking van de eindresultaten. De glimlichtjes zijn goed gelukt. 'Uiteindelijk heeft ze een mesje gebruikt om de kleur weg te krabben', licht Schueler toe. 'Heel mooi!', prijzen de andere deelnemers mevrouw Combee. Er volgt een spontaan applausje. De kunstwerken mogen mee naar huis, als een tastbare herinnering. ■